

Helena DVOŘÁKOVÁ

Logické aspekty literárního prostoru v próze

Školitel: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Studijní obor: Teorie a dějiny novější české literatury

Práce Mgr. Heleny Dvořákové je detailním a systematickým rozvedením východisek analytické filosofie, jejíž podněty chce využít jako nástroje analýzy literárního díla. Autorka sice navazuje na práce či studie již publikované (v první řadě na Vladimíra Papouška a jeho zkoumání neopragmatismu, ale vlastně i na metodologii dnes již trojsvazkových dějin moderní české literatury), ale účelem práce není rozvíjení již daného, protože chce do tohoto přístupu k fikčním textům vnést určitý řád, definovat základní pojmy, způsoby analýzy a na tomto základě pak popsat i základní komunikační vztah recipienta a textu (například: do jaké míry je možné mluvit o dialogu apod.) V závěru pak na několika případových studiích naznačuje možnosti konkrétního užití na konkrétní texty. Nemalou předností celé disertace je ovšem to, že hledá takové předpoklady, nástroje a možnosti analýzy, které jsou legitimovány samou povahou literárních textů – whiteheadovsky řečeno popsat *what (all) we are aware of* v setkání s literárním dílem.

V žádném případě tedy nejde jen o nějakou syntetickou práci, protože základní moment, jímž je „řečový akt“ je zasazen do mnohem širšího rámce, jímž je pojem logického prostoru a s ním i (z jiného úhlu pohledu) pojem silového pole, takže na detailní zmapování pojmů navazuje zkoumání nejrůznějších sil, které v tomto poli působí na literaturu (včetně její recepce). Jinak řečeno: jakkoli jde hlavně o analýzu, stranou nezůstává ani historičnost literatury, která však z této perspektivy respektuje i diskontinuitu a specifičnost dějin umění vůbec implikujících jak stabilizaci, tak rozkolísání.

Snaha o přesnější definování pojmů není vůbec neúčelná, což je zjevné především tehdy, když autorka přistupuje k problému reference a „kvazi-objektů“ – a tehdy, když se znovu vrátí k ústřednímu tématu, to jest k vymezení toho, co může znamenat „prostor“ v souvislosti s literárním dílem (ani Blanchot, ani abstraktní kategorie): „prostor“ v pojetí této práce těsně souvisí s „praxí“ konkrétního díla, se vztahem mezi kvazi-objekty, je to tedy kategorie principiálně *relační* (a nikoli souhrn prostorových aspektů fikčního světa), anebo – jak by se snad také dalo říci (a opravňuje k tomu třeba i odkaz na Merleau-Pontyho) prostor „žitý“ uvnitř konkrétního textu (nic tomuto textu předcházejícího, a proto analýza prostorovosti dovoluje uchopit specifičnost daného textu), čemuž pak odpovídá nemetrická vlastnost blízkosti, polohy či velikosti. Jde o specifickou koherenci (prostorovost nelze oddělit od časovosti, viz Bachtinovy chronotopy). A teprve teď je možné říci, co se v práci vlastně myslí „logickými aspekty literárního prostoru“: je to prostor realizace řečových gest mluvčího, který zahrnuje možné vztahy mezi výpověďmi, kvazi-objekty i mezi mluvčím textu a jeho recipientem, což je vztah, který dovoluje i určitou míru interpretační volnosti (právě proto, že možných vztahů je více a je nezbytné volit). Logický prostor je totiž „prostor možností, resp. vyjádřitelnosti v daném kontextu ... představuje určitou potencialitu.“ (s. 67)

Disertace Mgr. Heleny Dvořákové zcela jasně splňuje, co si předsevzala: přesně popsala cestu analýzy od „řečového aktu“ jako elementární jednotky až k mnohem širším kontextům, včetně institucionálních. Na vhodně, protože žánrově značně odlišných případech pak ukázala možnosti takového rozboru (či vůbec vztahu k literárnímu textu, ale možná i obecně k artefaktům). Není to práce uvězněná v jediné „metodologii“: na několika místech odkazuje i mimo neopragmatická východiska a teorii řečových aktů (tím spíše, že i tuto teorii konfrontuje s Wittgensteinovým pojetím hry, jazykových her). K těm, o které se opírá, nepřistupuje nekriticky, je si vědoma problematičtějších míst (či úskalí, zvláště pokud jde o striktní Searlova vymezení vůči různým druhům ne-normovaných performancí) a využívá i podnětů fenomenologie po Husserlovi (Merleau-Ponty) Možná je škoda, že těchto odkazů za hranice zvoleného přístupu není přece jen více (byť by byly uvedeny jen jako letmé zmínky), protože by se ukázalo, že analytická filosofie není tak ostře oddělena od „French theory“, že kontaminace jednoho druhým

proniká dost hluboko, možná až k základům, a letmá komparace by naznačila, že propast mezi obojím je dnes již jen zdánlivá. Možná by to pomohlo i takovým úvahám, které respektují omezení na neopragmatismu, třeba pojetí prostoru u Michela Serrese (žitý prostor, prostor prožívaný skrze předložky a možné způsoby přemísťování, tedy rovněž prostor podstatně relační), které rozvíjí strukturalismus a vnáší do něj dynamiku. A možná by tu a tam byl na místě odkaz i k teorii recepce.

To ale nejsou žádné výtky, navíc jsem si velmi dobře vědom toho, že síla této disertace je právě v její sevřenosti, kterou čelí nebezpečí rozbíhavosti a znejasnění hlavních tezí. Nicméně se zdá, že právě tato sevřenost implikuje nějaký úkol *pro futuro*, protože má zcela zjevně ráz hledání předpokladů, je cosi jako úvod k úvahám, které se budou muset vyrovnávat třeba i s klasickým (je-li vůbec nějaké takové) pojetím interpretace a jejích hranic.

Práci jsem četl s chutí, i když její téma není snadné sledovat ve všech detailech. Pokládám ji za vysoce profesionální a originální rozvíjení určitých podnětů, které se však autorka snaží domýšlet a ukázat, jak je s nimi možné dále pracovat.

Celkové hodnocení je velmi snadné: práce je výborná a doporučuji ji k dalšímu projednání na Vědecké radě.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

31. května 2023